

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ, БЕОГРАД
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „ДУШАН МАТИЋ“, БУПРИЈА

ДЕВЕТ
ДЕЦЕНИЈА
ДРАГОСЛАВА
МИХАИЛОВИЋА

Међународни научни скуп

Београд
8–10. септембар 2021.

Одељење за поезију модерне и савремене српске књижевности
Одељење за упоредна истраживања српске књижевности

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ ОДБОР

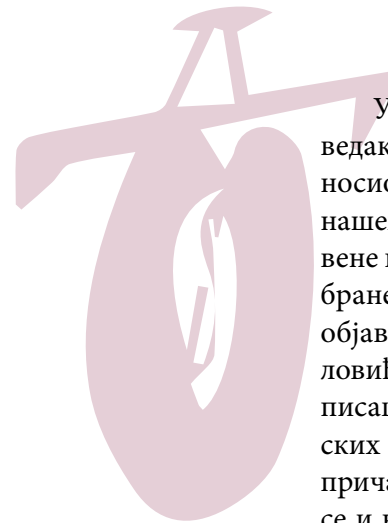
- др Владета Јанковић, редовни професор,
Филолошки факултет, Београд
- др Роберт Ходел, редовни професор,
Универзитет у Хамбургу, Немачка, инострани члан САНУ
- др Марко Недић, научни сарадник,
Београд
- др Јован Делић, редовни професор,
Филолошки факултет, Београд, дописни члан САНУ
- др Радивоје Микић, редовни професор,
Филолошки факултет, Београд
- др Михајло Пантић, редовни професор,
Филолошки факултет, Београд
- др Александар Јовановић, редовни професор,
Учитељски факултет, Београд
- др Иван Чарота, редовни професор,
Државни Универзитет Минск, Белорусија, инострани члан САНУ
- др Миливој Сребро, редовни професор,
Универзитет Мишел де Монтењ, Бордо, Француска
- др Љиљана Бањанин, ванредни професор,
Универзитет у Торину, Италија
- др Дејан Ајдачић, редовни професор,
Универзитет у Гдањску, Пољска
- др Светлана Шеатовић, научни саветник,
Институт за књижевност и уметност, Београд

УРЕДНИЦИ

- др Бојан Јовић, научни саветник,
Институт за књижевност и уметност, Београд
- др Марко Аврамовић, научни сарадник,
Институт за књижевност и уметност, Београд

Марко АВРАМОВИЋ (Београд)

Поетички и метанаративни елементи у приповекама Драгослава Михаиловића

У излагању ћемо обратити пажњу на приповетке и збирке приповедака у којима је Драгослав Михаиловић директно или посредно износио поетичке погледе, као и коментаре сопственог прозног опуса. У нашем фокусу ће бити рана прича „Фреде, лаку ноћ“ из истоимене чувене пишчеве збирке, и читање ове приче као полемичког текста и одбране сопствених књижевних избора, као и две и по деценије касније објављена књига *Лов на сјенице* (1993), коју карактерише, за Михаиловићеве књиге неуобичајен, читав један метанаративни слој у коме писац преиспитује могућности литературе да изрази ужасе логорских страдања, као и однос фикције и стварности како у овој збирци прича, тако и у читавом свом опусу. На крају разматрања осврнућемо се и на сумирајућу Михаиловићеву књигу, збирку приповедака *Преживљавање*, посебно на причу „Лепо писање“ у којој писац прибегава есејистичком дискурсу више него икад пре, откривајући свој однос спрам књижевних предака и сродника.

Дејан АЈДАЧИЋ (Гдањск)
Јустина ФУДАЛА (Вроцлав)

О преводу фразеологизама из романа *Кад су цветале тикве*
Драгослава Михаиловића

Роман Драгослава Михаиловића *Кад су цветале тикве* са казивањем у форми сказа боксера о животу у Београду о распаду породице и осветничком убиству је у словенским земљама источног блока најпре објављен у Пољској. Књига је објављена у Варшави, девет година по појави српског издања (1968/1977 *Kiedy kwitną tykwy*) у преводу Дороте Јованке Ђирлић. Фразеологизми у роману *Када су цветале тикве* нису били предмет лингвистичких студија, као ни преводи ових фразеологизама. Аутори у анализи пољских превода фразеологизама у роману *Кад су цветале тикве*, који садрже особености поратног говора београдске периферије, мангупског сленга са псовакама, боксерским терминима и ауторским оцазационализмима полазе од приступа Јустине Фудале и њене дисертације о пољским преводима фразеологизама из књижевних дела на српском и хрватском, те од поставки когнитивно-транслатолошких студија. Поређење фразеологизама прати указивање на еквиваленте, делимичне еквиваленте, паралелне еквиваленте и безеквивалентне.

Јана М. АЛЕКСИЋ (Београд)

Идеологија и фикција у Трећем пролећу Драгослава Михаиловића

Драгослав Михаиловић је сижејну основу приповетке *Треће пролеће Свете Петронијевића*, првобитно објављене у збирци *Ухваћи звезду њагалицу* 1983. године, и проширио и жанровски преобразио, што је скоро две деценије потом резултовало романом *Треће пролеће* (2002). Изолујући причу о првим годинама службе удбаша Свете Петронијевића званог Руски из приповедачког венца као иницијалног структуралног контекста и тематско-мотивски је надограђујући наративним целинама о његовим годинама након што је оболео од плућне болести и био приморан на дугогодишње лечење и превремену пензију, Михаиловић је ширеплански представио друштвено-историјску позадину активности и поступака свога јунака, који је захваљујући идеолошким злочинима припадао активним учесницима у креирању наше савремене историје. Уједно, том надоградњом приповедног језгра он је продубио Светин сложен и противречан психолошки лик. Разапетост између догматске послушности владајућој идеологији, која је конституисала његову свест, и унутрашње слободе и савести изазива јунакову рањивост, која ће умногоме одређивати његово понашање и генерисати догађаје у професионалном и интимном животу. Управо на тој тачки психолошког и идеолошког раскола у самом јунаку аутор романа *Треће пролеће* гради своју фикцију. У раду ћемо зато најпре настојати да образложимо наративне поступке захваљујући којима је приповетка, као краћа прозна форма преиначена у обимнију и тематско-мотивски комплекснију књижевну врсту какав је роман. Будући да је идеолошки фон врло присутан у Михаиловићевом фикционалном свету, односно да се у романескној фикцији учестало реферише на догађаје, личности, њихове системске улоге и иконографију ванфикционалне друштвене стварности у деценијама након Другог светског рата које су обележене владавином комунистичког идеолошког апарата, у раду ћемо покушати да књижевнотеоријски утемељено расветлимо приповедне механизме којима се ти елементи хегемонијалне слике света транспонују у фикционални домен приповетке, односно романа о професионалним и животним искушњенима Свете Петронијевића, али и како се преламају у Михаиловићевој приповедној свести и постају конституентни чиниоци његове ауторске поетике у целини.

Милан АЛЕКСИЋ (Београд)

Приповедачки постојећици у збирци Фреде, лаку ноћ Драгослава Михаиловића

Прва приповедна збирка Драгослава Михаиловића има посебно место у његовом књижевном опусу не само због хронолошких околности већ и због тога што је представља својеврсно језгро Михаиловићевог целокупног књижевног рада. Основе на којима почива Михаиловићев књижевни опус налазе се у овој збирци, и то не само на тематско-мотивском плану, већ и на плану приповедачких поступака. Из приповетке *Лилика* развило се коришћење технике сказа у каснијим романима, из приповетке *Бојине* развила се окренутост дијалекатском говору, а приповетка *Како је остала флека* претходила је роману *Чизмаши*. Анализом приповедачких поступака којима се Драгослав Михаиловић служио у приповеткама из збирке *Фреде, лаку ноћ* показаћемо важне особине његовог приповедачког умећа.

Јелена АНЂЕЛКОВИЋ (Хамбург)

Функције језика у приповеци „Бојине“ Драгослава Михаиловића

У раду се полази од фокализованог хомодијегетичког сказ-приповедача који захваљујући перспективистичкој организацији текста и персоналној тачки гледишта преусмерава читаочеву пажњу са објекта свог приповедања на себе, заузимајући позицију централне фигуре ауторове приче. Оно што наратора издваја и држи у фокусу је специфичан језик, који уз основну функцију (да пренесе причу), остварује и бројне друге функције, разматране у раду. Анализирани су места у тексту на којима је језик (али и одсуство речи) упориште слојевитости у којој се укрштају идеолошки, фразеолошки, просторно-временски и психолошки план. На основу језика могуће је реконструисати читав живот, уклопљен у друштвено-историјски контекст, вођен спољашњим императивима, патријархалним законима, етичким кодексима и унутрашњим људским импулсима.

Рад се бави и епистоларном формом и специфичном организацијом текста са којом се експериментисало како би се постигао што већи степен веродостојности. Повлачећи се из наратива, аутор је иновативним поступцима створио илузију изворне преписке у којој нема његове интервенције, већ прича и њен запис потичу од наратора. Анализом новоуведених поступака демаскиране су ауторске позиције.

Милета АЋИМОВИЋ ИВКОВ (Београд)

Занос и пад – Чизмаши

Трећи роман Драгослава Михаиловића *Чизмаши* затвара круг пишчевих дела писаних у првом приповедном лицу. У жанровско-типолошком погледу роман је изграђен као сложена творевина. Мада роман о војничком животу (роман судбине), он садржи назнаке друштвеног, политичког и пикарског романа.

У тексту „Занос и пад – *Чизмаши*“ аналитичком опису су изложени тематско-садржински и поетичко-значењски комплекс романа; изабране компоненте/слојеви његове структуре и склопа. А мимогред и различите међутекстовне везе, значењско-симболичке алузије и реминисценције, као упечатљив исказ нарочитог стваралачког ангажмана у коме се репрезентативно спајају и исказују драма епохе и драма судбине.

Јасмина АХМЕТАГИЋ (Лепосавић)

Траума и сведочење: Голи оток Драгослава Михаиловића

Документарно-публицистичка проза *Голи оток* представља, и у тематско-мотивском и у феноменолошком смислу, централно дело у опусу Драгослава Михаиловића, а за нашу културу је вишеструко значајан текст. У нашем фокусу је истраживање овог обимног дела у контексту студија трауме и сведочења: стварањем *Голог отока*, односно дуготрајним истраживањем и елаборирањем једне теме, перманентном актуализацијом прошлости у периоду дугом три деценије, Михаиловић активира процесе превазилажења трауме, јер су траума и сведочење о њој у односу психолошког каузалитета.

Показаћемо начин на који се писац користи стратегијама сведочења – а реч је о књизи у којој се Михаиловић појављује као сведок властите и туђе трауме, али и сведок самог процеса сведочења – у намери да промени постојећи дискурс о Голем отоку, али и превазиђе позицију жртве. Истичући проблеме са којима се писац суочавао у току стварања *Голог отока*, методологију његовог рада и композицију текста у коју су уткане различите стратегије сведочења, указујемо на смисао и психолошку функцију вербализације трауме, која подразумева осмишљавање прошлог искуства и приписивање значења преживљеном. Имагинативним повратком у логор, те поновним проживљавањем истог, овога пута кроз сећање и приповедање, што чине сви Михаиловићевић саговорници – сведоци, остварује се нарочита врста лековите дистанце. Сведочење и значи преузимање позиције субјекта и придавање истоветне позиције другом.

Владан БАЈЧЕТА (Београд)

Ђаво је у дејтаљу: смисао њрикривених њојединости романа Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића

У једном од многобројних разговора са својим њемачким преводиоцем и тумачем Робертом Ходелом Михаиловић је истакао значај „детаља“ за „напрегнутост“ композиције романа *Кад су цветале тикве*. Трагом тог аутопоетичког путоказа могуће је расвијетлити поједине унутрашње структурне везе, које су у основи ове сада класичне романескне приповијести. Између наизглед најбезначајнијих ријечи из жаргона ликова романа и приповједачких описа и коментара постоје не увијек сасвим уочљиве унутрашње релације, које чине својеврсну семантичку мрежу текста и на којој почива цјелокупни смисаони потенцијал Михаиловићевог кратког романа. Исписивање путање поменутих значењских саоглашавања оних „појединости“ које, према пишчевим ријечима, „непрекидно раде једна за другу и стално се узајамно подржавају“ представља адекватан аналитички угао за откривање нових увида о несвакидашње успјелом изданку књижевне имагинације какав представља дјело *Кад су цветале тикве*.

Станислава БАРАЋ (Београд)

Женско логорско искуство у Михаиловићевој њричи „Богиње“

Приповетка „Богиње“ као део прве збирке Драгослава Михаиловића, *Фреде, лаку ноћ* (1967), спада у једну од седам прича којима је овај писац у датом тренутку дословно освојио читалачку публику и књижевну критику. Међу свим тада и касније у науци истакнутим уметничким новинама и квалитетима, ова проза издваја се и по вештини преношења разноврсног људског искуства. Односно, потврђује да је књижевност, поред свега осталог, и начин преношења искуства других, таквог које производи читалачку емпатију а последично и шире разумевање како психолошких стања и структура тако и друштвеног контекста и историјских процеса. Прича „Богиње“ преноси специфично женско логорско искуство младих комунисткиња у логору Бањица, тачније једне од њих. Циљ овог излагања је да причу анализира у три оквира: а) у оквиру Михаиловићеве поетике сказа као средства за ефектно књижевно обликовање искуства друштвено маргинализованих субјеката и група и б) у контексту југословенских књижевних, филмских и позоришних дела која се управо у датом периоду посвећују специфином женском логорском искуству у Другом светском рату (у усташким логорима: *Девећ круи* (1959), – нацистичким: *Горке њраве* (1965/67), затворима београдске Специјалне полиције: *Јелена Ђеиковић* (1967)); в) и у контексту актуелне културе сећања на југословенску антифашистичку и антикапиталистичку односно комунистичку делатност из друге половине 30-их и прве половине 40-их година 20. века. Претпоставка је да ће анализа кроз три наведена оквира допринети разумевању актуелности ране Михаиловићеве прозе и у првим деценијама 21. века.

Недељка БЈЕЛАНОВИЋ (Београд)

*Наративни принципи организације аутобиографске
грађе у дјелу Д. Михаиловића*

У раду ћемо настојати да размотримо принципе наративизације, односно смјештања у приповједне моделе, оне грађе коју је и сам Михаиловић означио у изјавама и интервјуима као аутобиографску (мислећи на његову фикционалну прозу). Са друге стране, биће ријечи и о унутрашњој наративној организацији оних дјела која су означена као мемоарска документарна проза (мислећи превасходно на петокњижје *Голи ојлок*). Настојаћемо да опишемо неминовно сукобљене али истовремено и комплементарне процесе свједочења, документовања и фикционалне наративизације присутне док настаје проза (и њени жанрови) на граници изласка фикције у стварни свијет (или обрнуто).

Соња ВЕСЕЛИНОВИЋ (Нови Сад)

*Књижевност на мейсар: лијерајтура као мера (не)успјеха
у драми Увођење у посао Драгослава Михаиловића*

У раду ће се разматрати социјални контекст у којем делује лик аквизитера Буде Јеремића у Михаиловићевој драми *Увођење у посао*. Будино виђење свог посла и наступа у продаји књига, у драми је предочено кроз савете млађем колеги-почетнику Драгом, а може се поредити са ликом продавца Вилија Ломана у драми Артура Милера *Смрт ирловачког иућника*. Као што је у Милеровој драми приказано наличје америчког сна, тако се и код Михаиловића сагледавају социјални и економски проблеми у позадини идеје о једнаким приликама за све, особито кроз слике провинцијских радника без амбиција и иницијативе. Огромни тиражи издавачких кућа, као производ идеје да култура оплемењује и уздиже дух, постају роба која се тешко продаје („распродаја генија за мале паре“). Будин посао, несигуран и слабо цењен у југословенском друштву, кроз драму се непрестано поставља у паралелу са амбицијама некадашњег најбољег ђака шабачке гимназије и његовом кратком песничком каријером, што кроз реминисценције самог протагонисте, што кроз разговор са другим ликовима. Литература се тако тематизује на више равни у драми: она је роба међу робама у потрошачком друштву, потом део хуманистичког образовања за које се верује да преноси универзалне вредности, али и мера Будиног личног неуспеха у сфери образовања и уметничких аспирација, а сви ови аспекти биће предмет истраживања.

Владислава ГОРДИЋ ПЕТКОВИЋ (Нови Сад)

*Исповедање и блискост у приповедној збирци Фреде, лаку ноћ
Драгослава Михаиловића*

Прва приповедна збирка Драгослава Михаиловића предочава упечатљиве портрете и судбине махом у форми фикционализоване исповести, засноване на крајње субјективној перцепцији света протагониста који су, објективно и недвосмислено, изопштени, проказани и несхваћени. У смени депатетизованог и узвишеног лирског тона, актери Михаиловићевих прича демонстрирају различита поимања блискости са својим слушаоцем, који им је донекле исповедник а донекле и саучесник, откривајући кроз своје исповести у којој мери је дехуманизовани свет предодредио њихову патњу. Рад ће се позабавити елементима херојства и жртвовања у Михаиловићевим најпознатијим приповеткама, као и креирањем «парадигме својстава» (С. Четмен) њихових протагониста.

Марија ГРУЈИЋ (Београд)

*Насиље и казна у роману
Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића*

Роман *Кад су цветале тикве сада* међу уметнички најцеловитија и стилски најсамосвојнија прозна дела написана на српском језику. У њему се аутентичност и једноставност хронички предочене реалности једног времена и поднебља прожимају са метафизичким, свевременим питањима етичке кодификације људског рода, хибриса, чињења и трпљења зла. Овај роман, који се, такође, појављује и као лична историја индивидуалности у борби за своје место у негостољубивом свету, своју модерност, ипак, дугује начину на који се бави темом насиља као феномена који је, истовремено и контекстуализован као детаљ свакодневне судбине јунака, али и предочен као низ фаталних инцидената који изазивају апсолутну деструкцију и појединца и групе. Ауторски глас романа *Кад су цветале тикве*, наиме, указује на парадоксално трагички код људске егзистенције, која често прибегава ономе што препознаје као зло, али, притом, има потребу и да то зло подвргне казни. Овај рад истражује једну од централних, наративно сугерисаних поставки овога романа, а то је сагледавање људске егзистенције као често ухваћене у ланац насиља које, иако у одређеним формама нормализовано, увек, на одређени начин, долази у додир са метафизичком тежњом људске заједнице да буде доживљено као трагичко одступање од норме.

Сава ДАМЈАНОВ (Нови Сад)

Голи оток

Нефикционална дела попут *Голог оџока* Драгослава Михаиловића читаоца ће изненадити ако у себи садрже елементе онога што очекује од фикционалне књижевности. Почевши од ауторове тврдње да је ЛЕГЕНДА једина права истина о овом казамату, преко литераризовања истинитих фрагмената или пак константи одатле који имају ауру метафизичког Зла (или трагичког жанра), па све до врсног есејизирања које прожима све томове овога дела, интерпретацијски и рецепцијски стално лебдимо у дилеми о томе да ли је ипак реч о уметничко-језичкој творевини или о реалним фактима (исповестима преживелих, личном искуству, документима разних врста...). Иако је историјски непобитно постојање Голог отока и сличних логора у СФРЈ (у време резолуције ИБ и годинама после), мора се рећи да од непобитних али максимално сурових и нехуманих чињеница Михаиловић успева да склопи прозу која ће остати више универзална параболо него пуки историјски документ-мада ни овај други елеменат тиме не губи на тежини, напротив!

Јован ДЕЛИЋ (Београд)

*Разбојник на крсту или светлост
уличног сленга: о природи сажетости романа
Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића*

У раду се, прво, истиче књижевноисторијски статус и значај романа Драгослава Михаиловића *Кад су цветале тикве*, па се описује природа његове сажетости. Роман у себи обједињује причу (епско), сукобе и трагичне преступе јунака (драмско) и снажне, сажете и згуснуте емотивне ситуације (лирско). Сажетости доприноси и природа наратора и наратије, односно техника сказа. Роман је у дијалугу са мотом – уводним текстом – цитатом из „свете књижевности“, и заједно са тим цитатом потврђује трагично осећање свијета: јунак је вођен руком судбине тамо куда неће, а мора. У том погледу је роман поредив са осећањем свијета које нуди Милош Црњански у пјесми „Живот“. Роман активира архетип разбојника на крсту који се искупљује својом патњом и даје свом уличном сленгу неслућену димензију светости.

Борђе ДЕСПИЋ (Нови Сад)

Трагизам јунака у његовим причама Драгослава Михаиловића

Рад настоји да у оквиру приповедака Драгослава Михаиловића укаже на нијансе и специфичности трагичних судбина његових јунака. Анализом ће бити обухваћене збирке приповедака *Фреде, лаку ноћ*, *Ухвати звезду падалицу*, *Лов на стенице* и *Јалова јесен*. Трагичност у Михаиловићевим приповеткама извире и из саме природе његових јунака, али је такође условљена и друштвено-идеолошким контекстом, и стога ће наше истраживање првенствено према овим аспектима бити усмерено.

Дуња ДУШАНИЋ (Београд)

Драгослав Михаиловић као морални сведок

Циљ овог излагања јесте да се писање Драгослава Михаиловића о Голом отоку, схваћено истовремено као књижевни и као тестимонијални подухват, протумачи као делатност једне нарочите категорије јавно ангажованих појединаца – *моралних сведока*. Појам *моралног сведока*, који је увео израелски филозоф Авишај Маргалит и који има средишње место у његовој етици сећања, послужиће нам да укажемо на кључне особине Михаиловићевог тестимонијалног писања. Ове особине га доводе у везу не само са Солжењицином и Шаламовим, с којима је Михаиловићева проза најчешће и довођена у везу, него и са другим писцима-моралним сведоцима, од Ане Ахматове до Прима Левија, који су се, често по цену огромних личних ризика, ангажовали како би читаоцима предочили стварне последице деловања необузданих злих сила. Истовремено, служећи се појмом *моралног сведока* настојаћемо да укажемо на импликације Михаиловићевог делања у једном друштву које се, упркос великим историјским преломима и крупним политичким променама, још није на адекватан начин поставило према феномену Голог отока.

Мина М. ЂУРИЋ (Београд)

*Зашио је миш у јосћима?
Компартитивни притиуи притиовечи
„Гост” Драгослава Михаиловића*

У фокусу овог истраживања налази се тумачење приповетке „Гост” Драгослава Михаиловића, чије се варијанте прате у променама које је Михаиловић кроз издања чинио. Упоршна места приповетке коментаришу се и из перспективе података стечених и кроз најновија биографска истраживања Михаиловићевог живота и књижевног деловања. Контекстуализацијом у оквирима јужнословенских, словенских, европских и светских литература и култура, као и кроз интердисциплинарне приступе, испитује се како би могао да се тумачи одабир мотива миша у овој Михаиловићевој приповеци. Кроз анализу и проматрања позиције ове приповетке у антологијама, закључује се о поетичкој сложености раног Михаиловићевог остварења, као и о значају његовог позиционирања у доменама прозе о животињама у контексту српске и светске књижевности.

Владимир ЗОРИЋ (Нотингем)

*Доктор и исцелитељ:
два концепција спасења у роману Петријин венац*

Медицина је кроз читаву своју историју осцилирала између поларитета технологије и есхатологије: са научне тачке гледишта, људско тело је схватано као склопка која се може поправљати другим склопкама; из хришћанске перспективе, оно је представљано као Божји са суд који је напукао због изворног греха и који ће након неминовног распада бити васпостављен у вечности у свом предгрешном стању. Сходно томе, лекар може бити доктор тј. онај који на тело примењује медицинске дискурсе и исцелитељ тј. онај који тело поново чини целим. Роман *Петријин венац* Драгослава Михаиловића упризорује на непревазиђен начин сукоб ове две концепције: са једне стране технологија рудника која сакати људско тело и затим га отпрема на третман у технолошки организованим болницама; са друге стране, „Свети Врач“ који у дослуху са небеским силама човеку враћа здравље или му га заувек одузима. У овом раду, након кратког прегледа радова о поменутој теми, Михаиловићев роман ће бити анализиран у контексту Хајдегеровог есеја „Питање о техници“ и богословских (светоотачких) размишљања о природи болести. Овај теоријски оквир ће поставити основу за нови аргумент, о потрази за спасењем: Петријина приповест неће бити представљена као прелаз из криптопаганске у рационалну свест већ као принудна, али тиме не мање креативна синтеза технолошке и религијске есхатологије у Југославији у послератном периоду.

Гордана ИЛИЋ МАРКОВИЋ (Беч)

Владета ЈАНКОВИЋ (Београд)

„Ниџде месџа њод небесима“ –
војни и цивилни заробљеници у џуђини и у својој земљи

Излагање се посвећује анализи дневничких записа и мемоара српских војних и цивилних заробљеника Првог и Другог светског рата, који се сагледавају компаративно са мемоарском литературом заробљеника на Голем отоку. Централно место у корпусу о Голем отоку заузима опус Драгослава Михаиловића, примарно *Голи оџок I-V*. Анализи садржаја и језичкој реализацији микро и макро стратегија приступа се методом историјско-лингвистичке критичке анализе дискурса. У средишту је анализа сличности и разлика у сагледавању емоционалних процеса заробљеника, зависно од њиховог односа према власти која их заробљава, као и маркирање државне и ауто-цензуре у датом текстуалном корпусу. Од значаја је питање утицаја записа заробљеника на обликовање колективног сећања кроз време – развојни процес од индивидуалног до колективног сећања и *vice versa*. У циљу дубље анализе односа индивидуалног и колективног, приватног и јавног дискурса, у истраживачки корпус су укључени и прилози јавних гласила о заробљеницима – како оних из наведених периода, тако и оних из медија данашњице.

Гори Морава у оквирима Михаиловићевој ојуса

Осим питањем жанровске припадности, прилог се бави сложеношћу композиције, аутобиографским елементима и, с тим у вези, проблемом приповедачевог становишта. Поред се поступци у сродним делима Лава Толстоја и Бранка Ћопића и даје се осврт на критичку рецепцију. Основна теза је да је *Гори Морава*, чисто књижевно гледано, можда најквалитетније и, у односу на то, најзапостављеније међу делима Драгослава Михаиловића.

Слађана ЈАЋИМОВИЋ (Београд)

Приповедање о њагу и њоразу –
„јалови јунак“ романа Треће пролеће
у контексту њозне њрозе Драгослава Михаиловића

У раду ће се тумачити поступци обликовања и позиције главног јунака романа *Треће ѡролеће*, а уз указивање на структуру и значење овог последњег романа Драгослава Михаиловића. Света Петронијевић је својеврсни негативни јунак, сувишни човек испражњене аутентичности, те стављајући његов лик у фокус романескне приче писац поново активира једну од својих опсесивних тема – притисак идеологије који доводи до обешчовечења и јаловости егзистенције појединца. Иако је судбина јунака назначена још у приповеци „Треће пролеће Свете Петронијевића“ из збирке *Ухвати звезду ѡдалицу*, роман *Треће ѡролеће* тумачи се у контексту позних приповедних Михаиловићевих дела, пре свега у односу на збирке *Јалова јесен* и *Преживљавање*. Спирала тежишних Михаиловићевих мотивских чворишта – голооточко искуство, погубност идеолошке острашћености, битисање на друштвеним маргинама, трагичност и осујећеност појединца – у овој прози достиже свој пуни замах, сведочећи о ауторовој доследности (подржаној и латентним аутобиографизмом), али каткад и о својеврсној литерарној тешкоћи да се превазиђу замке које се пред верношћу таквој доследности намећу.

Јелена ЈОВАНОВИЋ (Ниш)

Чињања Драгослава Михаиловића у 21. веку

Имајући у виду велику популарност неких текстова Драгослава Михаиловића у време када су објављивани, уз истовремено оспоравање њихове естетске вредности од стране једног дела критичара, занимало нас је какав је данас однос према његовом стваралаштву. Циљ нашег рада је да истражи колико се у 21. веку чита дело овог писца, као и начин на који се приступа његовим текстовима. Притом рецепцију схватамо у најширем смислу, оном који води од текста ка другим књижевним остварењима, књижевнокритичким огледима и студијама, филмовима, телевизијским серијама, докумантарним емисијама, позоришним представама итд. У раду ћемо посебан део посветити његовим негативним јунацима и њиховој интертекстуалној/трансмедииалној рецепцији. Основна намера је да потврдимо приповедачки таленат писца и потентност његових текстова за истовремену комуникацију са најразличитијим типовима читалаца.

Бојан ЈОВИЋ (Београд)

*Наличије ујџојџиској љројекџа – казна и (љре)васџџџавање
у џолоџџочкој књижевностџи Драгослава Михаиловића*

У излагању се, из перспективе утопијског модела света, разматра посебна тема ислеђивања, кажњавања и преваспитавања у голоџџој фикционалној и документаристичкој књижевности Драгослава Михаиловића. Показује се како се у Утопији формално предвиђено постојање преступника против поретка и њиховог прописаног санкционисања и преобраћања кроз Михаиловићеве описе ислеђивања и иследника, голоџџојких управника и капоа, телесног и душевног кажњавања и поступке преваспитања, конкретизује у дистопијско наличје стварносног или књижевног пројекта идеалне организације друштва .

Милица КЕЦОЈЕВИЋ (Београд)

Приповедачка књија Јалова јесен

Рад ће бити посвећен анализи четврте Михаиловићеве збирке – *Јалова јесен*, из 2000. године. Нарочит нагласак ћемо ставити на приповетке које се, због приповедачког поступка који се у њима демонстрира и начина на који се слика света и општа атмосфера у њима том приликом конституише, издвајају, и то не само у поређењу са другим приповеткама из књиге међу чијим се корицама и она налази већ и у светлу пишчевог уметничког прозног опуса у целини. Такође, указаћемо на теме и мотиве који су посвећеном читаоцу Михаиловићевог дела, сасвим сигурно, добро познати, с обзиром на то да их аутор понавља и у различитом степену варира почев од прве збирке *Фреде, лаку ноћ* (1967).

Милош КОВАЧЕВИЋ (Београд, Крагујевац)

Језички ставови Драгослава Михаиловића

Драгослав Михаиловић се у преломним тренуцима српско-српскохрватског језика, након распада СФРЈ Југославије и «укидања» српскохрватског језика – неколика пута, пре свега на скупштинским заседањима САНУ, врло критично оглашавао о статусу и актуелним проблемима српског језика. Осим тога, Драгослав Михаиловић је, истина успутно, говорио и о могућностима и специфичностима употребе језика у књижевном дјелу, а самим тим и о статусу самог језика књижевности. И управо те две (под)теме и биће предмет анализе нашега рада: 1) Михаиловићеви погледи на савремени српски књижевни (стандардни) језик, 2) Михаиловићеви ставови о српском књижевном језику као језику књижевности.

Горан КОРУНОВИЋ (Београд)

Насиље и феминини идентитет у Петријином венцу Драгослава Михаиловића и Животопису Малвине Трифковић Мирка Ковача

У раду се тумаче везе и облици међусобне условљености насиља и формирања фемининог идентитета у издвојеним делима Драгослава Михаиловића и Мирка Ковача. Та два прозна остварења читају се из компаративне перспективе, будући да оба дела тематизују феминини идентитет у патријархално одређеним околностима. Књижевно обликовање насиља представља саставну компоненту профилисања идентитета главних јунакиња; при томе само насиље подразумева широк спектар еманација: од интерперсоналних манифестација до насиља иманентног друштвеном поретку. На крају се интерпретативно сагледава степен феминистичких еманципаторских импликација које произлазе из сугерисане повезаности феномена насиља и уобичења фемининог идентитета Петрије и Малвине.

Ивана КРОЊА (Београд)

*Антиномије идентитета и ослобађање од судбине:
од хероине и хероја до личности у екранизацијама
књижевних дела Драгослава Михаиловића*

Књижевни и драмски предлог за екранизације дела писца Драгослава Михаиловића понудио је унутар историје југословенске телевизије и филма у послератном периоду могућност модернијег, просвећеног тумачења човекове судбине и идентитета. Дубоко разумевање маргинализације као трајне одлике постојећих класних и друштвених односа, у делу овог изванредног писца достигло је темељну анализу културне и субкултурне димензије идентитета особе оба пола као објекта репресије али и субјекта промишљања сопствене личности и борбе за њену еманципацију. Освешћење јунакиња и јунака у ФТВ екранизацијама достиже и једну репрезентационо реалистичну и пластичну димензију, у којој се поетска метафора и митолошки слој збивања, те трагички план судбине током тешких историјских преврата, надопуњују просвећеним и хуманистичким гледиштем, надом и увидом, какво сугерише и за које се залаже и сам Михаиловићев текст, од романа до драма и сценарија.

Радивоје МИКИЋ (Београд)

*Креирање облика – морфолошке карактеристике
прозе Драгослава Михаиловића*

У прози Драгослава Михаиловића се, од самих почетака, може пратити необичан однос између кратких и дужих прозних форми, необичан до те мере да је овај писац за једно поглавље из романа *Петријин венац* добио Андрићеву награду за приповетку. Често и лако претачући приповетке у роман, Драгослав Михаиловић је настојао да покаже да у модерној књижевности границе између књижевних врста више нису чврсте и да је, исто тако, дошло до крупних промена и у самој композицији романа као најсложеније епске врсте. Захваљујући тим променама, роман се све више удаљава од оних композиционих модела који су били основно обележје романа, примера ради, у 19. веку.

Јелена МИЛИНКОВИЋ (Београд)

Темајско-нарајолошке паралеле између романа Петријин венац Драгослава Михаиловића и Деца Драге С. Јанковић

У овом излагању компаративно ће се анализирати романи *Петријин венац* Драгослава Михаиловића (1975) и *Деца Драге С. Јанковић* (1929). Иако ова два романа припадају различитим културно-историјским и поетичким контекстима, имају низ сличности. Истраживање ће настојати да покаже како из тематске сличности: приказ живота на селу из женске перспективе, проистиче низ других подударности између ових, наизглед, удаљених текстова. Централна тачка блискости јесте главна јунакиња као и употребљени наратолошки поступак. Приповедање у оба романа базирано је на биографској приповест централне личности – главна јунакиња, сељанка, прича ретроспективно о свом животу. Оба романа су структурирана помоћу технике сказа и користе исповедни дискурс постављајући, дакле, говор јунакиње и њено искуство као кључну наративну инстанцу. Користећи се овим поступцима и Драгослав Михаиловић и Драга Јанковић, пре њега, дали су много ширу слику живота на селу од индивидуалне судбине Петрије, односно Миље. Општа тематска сродност ова два романа утемељена је и низом обрађених подтема, јер оба текста тематизују брак, однос родитеља и деце, смрт деце, женски рад, сујеверје и празноверице, сиромаштво и рат, као и табу теме као што је женска прељуба и истовремена љубав према двојци мушкараца. И Драгослав Михаиловић и Драга Јанковић су користили технике карактеристичне за поетику реализма у новим контекстима настојећи да прикажу специфичност животних околности маргиналних и маргинализованих група, односно, ликова. Ова паралела, односно чињеница да постоје поетичке сродности између текстова из 1929. и 1975. године, указује на могућу допуну тренутног разумевања поетике новог реализма/стварносне прозе, књижевног правца карактеристичног за 70-те године 20. века, где се *Петријин венац* препознаје као „узорито“ дело, те упућује на то да је елементе ове поетике, могуће пронаћи у међуратним приповедним моделима, а посебно у стваралаштву жена тог доба.

Снежана М. МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛИЋ (Ниш)

Теорија сказа између илузије и айорије – ново чињање романа Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића

Још од дефинисања *сказа* Бориса Ејхенбаума (1918) као уметничког облика писма који ствара илузију усменог приповедања, приликом његовог описа и тумачења полазило се од ове неоплатоновске опозиције као од аксиома. У раду се преиспитује наведена дефиниција у контексту старијих и новијих теорија мимезе и туђег говора. Из перспективе лингвостилистичких, репрезентолошких и наратолошких теорија указује се на апорије које произилазе из недовољно прецизног разграничења рецептивног, миметичког и наративног аспекта сказа. Истраживачке хипотезе провераване су на примеру анализе сказа у роману *Кад су цветале тикве* (1968) и његовим трансмедијалним адаптацијама, будући да се у погледу поменутих приповедних техника управо овај роман сматра репрезентативним делом српске књижевности.

Сања МАЦУРА (Бања Лука)

Функција виртуелног наратива
у романима Драгослава Михаиловића

У раду се истражују фреквентност и функција виртуелног наратива у романима Драгослава Михаиловића. Виртуелни наратив посматрамо као сегмент наративне структуре који унутар субјективног слоја ликова осликава неаутентизирана могућност, тј. оно што се могло догодити, али није. У његовој основи стоји категорија пробабилитета заснованог на томе да између више могућих, аутор бира један исход или догађај, некада ипак упућујући читаоца ка томе шта се још могло догодити или како се оно што је реализовано могло догодити другачије. Виртуелни наратив сагледавамо кроз три тематска аспекта наратива: неисприповиједано и неприповиједиво (који упућују на садржај који остаје изван приче) и контраприповиједане (које на нивоу приче постоје као паралелни, алтернативни, нереализовани наратив), те анализирамо његова три основна облика јављања (као негације, као могуће неостварене приче из прошлости и као могуће, али извјесно неоствариве будућности).

Ивана МЕДИЋ (Београд)

Саоднос музике, слике и драме у филму Петријин венац

Пандемија вируса ковид-19 однела је и Зорана Симјановића (1946–2021), најзначајнијег српског композитора музике за филм и позориште, редовног професора Факултета драмских уметности у Београду и творца великог броја незаборавних тема из филмова и телевизијских серија као што су *Грлом у јајоде*, *Национална класа*, *Балкан експрес*, *Марайионци њрче њочасни круи*, *Ошаци на службеном њују*, *Вариола вера*, *Садирни ценџар*, *Тито и ја*, *Тито ариентино*, *Буре барути* и многи други. Једно од најупечатљивијих композиторских остварења Зорана Симјановића јесте музика за филм *Петријин венац* редитеља Срђана Карановића, снимљен 1980. године према мотивима истоименог романа Драгослава Михаиловића, који је био и сарадник на сценарију. Симјановићева меланхолична главна тема, која музички дочарава саму Петрију и трагедије које су је задесиле, али и амбијент сиромашног рударског насеља у унутрашњости Србије, давно је надрасла своју примарну функцију примењене музике и, као самостална нумера, забележена је на бројним носачима звука - нпр. недавно у тумачењу виолинисте Немање Радуловића, а у издању чувене дискографске куће Deutsche Gramophon. Но, овим радом желим да Симјановићеву музику за *Петријин венац* вратим у изворни - филмски - контекст, те да сагледам њену улогу у саодносу са драмским и визуелним текстом. С тим у вези, издвојићу места на којима музика успоставља паралелан, комплементаран, таутолошки - или, пак, супротан однос са драмским и визуелним текстом и протумачити функцију и значење оваквих поступака. Указаћу и на музичка средства путем којих Симјановић остварује карактеризацију Михаиловићевих ликова, креирање амбијента, жанр-сцена, те позиционира радњу филма у одређено време и простор - а уједно ћу осветлити и како су скраћења, до којих је дошло приликом адаптације Михаиловићевог романа у филмски сценарио, компензована музиком.

Александар МИЛАНОВИЋ (Београд)

Функција њсовке у делима Драгослава Михаиловића

У раду се из језичко-стилског аспекта анализирају типови њсовки у прозним делима Драгослава Михаиловића, као и њихова функција у тексту. Осим експлицитних њсовки и употребе опсцених (ласцивних) речи, у Михаиловићевих текстовима се неретко упућује и на њовање као тип комуникације међу књижевним ликовима, а циљ у раду је да се утврде поетичке основе за такав поступак.

Милица МУСТУР (Београд)

Кристијан ОЛАХ (Београд)

Компаративно читање романа

Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића и филма Роко и његова браћа Лукина Висконтија

У раду ће бити речи о компаративном читању Висконтијевог филма *Роко и његова браћа* из 1960. и Михаиловићевог романа *Кад су цветале тикве* из 1968. године. Најпре ће се указати на њихове културно-историјско-поетичке сличности и разлике, са посебним освртом на корелативне везе италијанског неореализма, унутар чијих координата је Висконти стварао, и такозване прозе „новог стила“, чији је Михаиловић један од најзначајнијих представника. Осим поетичких веза, указаће се и на тематско-мотивске комплексе и проблеме који се могу довести у везу између ова два дела створена у два уметничка медија, попут питања егзистенцијалне и историјске децентрираности јунака, његовог херојског (боксерског) етоса, односа према другим јунацима, а посебно специфичних реализација љубави, и слично.

Ана НАУМОВА (Минск)

*Драгослав Михаиловић и Иво Андрић:
границе и „иоїраничне“ теме у српској прози*

У прози двојице српских писаца анализирају се теме, мотиви и проблемска чворишта, везана за појам границе у различитим схватањима, пре свега културолошком и геополитичком. Открива се плодотворност и вишедимензионалност „пограничних“ мотива у књижевном делу, уз истицање предусловљености за актуелизацију дотичних мотива у српској књижевности, са освртом на типолошку сличност српске и источнословенских књижевности у погледу рецепције и уметничке обраде пограничних тема. Издваја се психолошка и менталитетска димензија „пограничности“ која се може истраживати на примеру ликова јунака, кроз описивање облика психологизма у складу са руском традицијом истраживања књижевног дела (према Д. Лихачову, Л. Гинзбург, А. Јесину и др.).

Марко НЕДИЋ (Београд)

Роман Треће пролеће – контекст и постојање

Роман Драгослава Михаиловића *Треће пролеће*, настао на основу приповетке „Треће пролеће Свете Петронијевића“, посматран је у раду у оквиру ауторовог целокупног књижевног дела. Притом је посебна пажња посвећена месту које *Треће пролеће* има у контексту осталих Михаиловићевих романеских остварења, посебно романа *Злојвори*, који му је претходио. У оба романа, у односу на већи део претходних дела тог жанра, почев од првог, *Када су цветале тилкове*, преко *Петријиној венци* и *Чизмаша*, до четвртог – *Гори Морава*, радикално је измењена наративна перспектива, која је у оба романа омогућавала да се њихова тема оствари из наизглед објективне и неутралне наративне перспективе, а да се у њу, у мотивационом нивоу, повремено ипак укључује ауторово лично животно и интелектуално искуство. Промена наративне перспективе и самог наратора очигледно је била неопходна да се не би књижевна представа средине и друге половине двадесетог века сувише поистовећивала са наглашенијим аутобиографским искуством и његовом пројекцијом у наративни текст, каква постоји у појединим другим делима. То је, с друге стране, упућивало Михаиловића на обликовање унутрашње сложености књижевног лика не само због динамизације прозне структуре, него и због књижевно убедљивије слике етички изузетно сложеног историјског и друштвеног времена у које је смештена садржина романа и његов противуречни књижевни јунак.

Часлав В. НИКОЛИЋ (Крагујевац)

Гнев у роману Кад су цветале тикве Драгослава Михаиловића

У роману *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића реч „гнев” не појављује се, као на почетку *Илијаде*, „неумитно и свечано попут захтева који се не може одбити” (Слотердијк 2013: 7). Ипак, један од фундаменталних аспеката нарације о Љуби Сретеновићу јесте и гневност: лудило јунака пред којим други ћуте, нерасположење које се меша са љутином, бес од кога субјект цепти, мржња и бес мушкараца и жена, лудило једне земље. Михаиловићев фикциони универзум као да је, попут оног хомеровског, „сав исткан од чинова и патњи гнева”, јер у њему „немају људи страсти, већ страсти имају људе” (Слотердијк 2013: 15, 17). Главни јунак манифестује силу што, док их води куда она не би желела да се нађу, лишава бића хуманог смисла: он је болестан, подмукло, крвнички удара и пребија „ради забаве”, боксује „као машина”, од „техничара” постаје „готово фајтер, готово нокаутер” и „пуном снагом” погађа „онде где треба”. Препознат као „шампион” који се „назлио”, коме се „душа мало усмрдела”, јер игра „на све или ништа”, који је противника три пута оборио и „самлео”, чији се спорт преобратио у „као неко лудило”, јунак Михаиловићевог романа манифестује епохални гнев и жељу самоуништења. Како се „свакаким ђаволима [...] научио”, јунак удара „и левом и десном”, као да противнику хоће да извади срце, откине главу, пробије његово тело – као да цепа хартију. Причу уоквирује мрачна нада субјекта о паметном рату који људе растерећује свих приговора. Када на сцени 20. века грађанску врлину замени „старински бес”, када се остаци некадашњих афеката пробуде, увеличају и разорно испоље, онда се Хајдегеров формула егзистенцијалног времена као *бивствовања-к-смрти* може модификовати онако како је то Петер Слотердијк учинио у студији *Гнев и време*. Јер, према Слотердијку, „могућност егзистенције да буде целовита” није одређена идејом субјекта о властитој смрти, већ напетим ишчекивањем да се пређе „растојање од увреде до освете” (Слотердијк 2013: 95). Док хита према својим задовољењима, јунак романа *Кад су цветале тикве* бивствовање артикулише као *бивствовање-к-уништењу*. На трагу Слотердијковог мишљења, модерну обнову гнева размотрићемо у хоризонту кризе субјективности, кризе политичке заједнице и кризе града.

Силвија НОВАК БАЈЦАР (Краков)

О једној немоћи читања.

Рецепција дела Драгослава Михаиловића у Пољској

Књига Драгослава Михаиловића *Кад су цветале тикве* преведена је на пољски са скоро десетогодишњим закашњењем, године 1977. у најбоље доба рецепције дела југословенских књижевности у Пољској. Реакције на књигу која је у Србији установила читав поетички правац (стварносна проза, проза новог стила) значиле су појачано интересовање не само за проблеме преносења урбаног језика београдских мангупа већ пре свега – за субверзивни потенцијал ове књиге садржан у њеној политичкој димензији.

Моника НОВАКОВИЋ (Београд)

Увођење у посао Драгослава Михаиловића –
музика у телевизијској адаптацији драме

Посреди је сагледавање функције и улоге музике у телевизијској адаптацији драме Драгослава Михаиловића *Увођење у посао*, снимљеној 2007. те емитованој исте године у оквиру Културно-образовног програма (Редакција драмског и домаћег серијског програма) Радио Телевизије Србије. Овај ТВ филм у режији Владимира Момчиловића, а за који је сценарио писао сам Михаиловић представља један од занимљивих примера у којима музика у садејству са јасном сликом друштвене реалности виђене кроз поглед протагониста реализује и појачава снажан утисак Михаиловићеве драме. Поред сагледавања улоге музике и циљева које она треба да испуни у овој адаптацији, потребно је указати на начин на који се природа Михаиловићеве драме схвата управо кроз музику употребљену у овом ТВ филму. Да ли се на мали екран преноси музика која постоји у драми? Уколико да, да ли се нешто мења при том преношењу из једног медија у други? Да ли музика у овом телевизијском драмском остварењу треба да служи искључиво као звучна позадина или пак на неки начин „допуњује“ слику, остајући верна духу драме? Овим примером биће недвосмислено потврђено дејство које музика, у својој примењеној функцији, може да оствари без обзира на своју „потчињену“ улогу у медију телевизије.

Јелена ПАНИЋ МАРАШ (Београд)

Женски ликови у збирци Фреде,
лаку ноћ Драгослава Михаиловића

У свом књижевном опусу Драгослав Михаиловић је створио неке од антологијских женских ликова у српској књижевности. У том контексту засигурно је лик Петрије из романа *Петријин венац* најснажније обликован, а женски ликови који се са њом на изванредан начин могу довести у везу проналазе се већ у првом остварењу Драгослава Михаиловића, збирци *Фреде, лаку ноћ*, објављеној 1967. године за коју је аутор исте године добио Октобарску награду града Београда. Неке приповетке из збирке, попут „Лилике“ или „Богиње“ у потпуности су исприповедане из женске перспективе, док у неким другим, попут „Фреде, лаку ноћ“, „Генадије Задворски“ или „О томе како је остала флека“ женски ликови играју важну улогу у обликовању света приче. Намера излагања јесте да се осветле различити карактери женских ликова у Михаиловићевој збирци водећи се Хераклитовом идејом да наш карактер одређује нашу судбину. У том контексту, у излагању ће пажња бити посвећена и патријархалном конструкту, као и женским ликовима маргиналног друштвеног положаја. Анализа ће нужно водити у правцу преиспитивања егзистенцијалистичких елемената у обликовању женских ликова, утицаја хронотопа на градњу ликова, али и односа према сопственом телу које јунакиње збирке Драгослава Михаиловића демонстрирају.

Михајло ПАНТИЋ (Београд)

Касне приповећке Драгослава Михаиловића

У досадашњим књижевнокритичким освртима и аналитичким тумачењима прозног опуса Драгослава Михаиловића, када је о приповеткама реч, углавном су у први план стављани рани радови тога писца, пре свега они из збирке *Фреде, лаку ноћ* која је представљала важан тренутак у укупним поетичким преображајима магистралне врсте српске приповедне уметности. Знатно мање пажње и аналитичких интересовања како текуће критике, тако и академских, методолошки профилисанијих читања, а свакако не у мери у којој то оне заслужују, привукле су се касне Михаиловићеве књиге прича и приповедака *Јалова јесен* и *Преживљавање*. У њима је писац, једном страном, остао доследан својој поетици, пре свега трајном окренутошћу према призорима из живота махом нисикомиметских ликова, али је, са друге стране, у тим приповеткама понудио и неколико њему раније мање својствених приповедних решења којима је, недвосмислено, обогатио и учинио сложенијом своју приповедачку поетику. У раду „Касне приповетке Драгослава Михаиловића” биће аналитички осматрана управо она остварења која у себи, осим уведених и одавно описаних *михаиловићевских* тема и поступака, уводе и поменуте иновације, чинећи пишчев целокупни прозни опус репрезентативним за српску књижевност последњих деценија прошлог и првих деценија новог века.

Зоран ПАУНОВИЋ (Београд, Нови Сад)

Концепција епифаније у приповећкама „Пас“ Драгослава Михаиловића и „Човек у млечном ресторану“ Александра Тишме

Модернистичка концепција епифаније, утемељена пре свега на приповедачкој пракси Џејмса Џојса, дефинише овај појам као изненадно духовно просветљење, односно као кратко и интензивно искуство дубоке спознаје пропраћене снажним емотивним доживљајем. Епифанија подразумева и могућност сажимања дугих временских периода у свега неколико тренутака, што је чини изузетно подесним средством прозног приповедања, посебно у краћим приповедним формама. У овом раду истражиће се улога и значај концепта епифаније у приповеткама „Пас“ (из збирке *Ухвати звезду падалицу*, 1983) Драгослава Михаиловића и „Човек у млечном ресторану“ (из збирке *Повраћајак миру*, 1977) Александра Тишме. Разлози за овакво поређење темеље се пре свега на средишњој улози епифаније у два поменута приповеткама, али и на генерацијској и (делимично) поетичкој блискости њихових аутора. Плодотворности компарације требало би да допринесе и чињеница да је у приповести „Пас“ епифанија остварена „изнутра“, из првог приповедног лица, док у Тишминој приповести она долази споља, из перспективе привидно свезнајућег приповедача. У коначном исходу, рад ће настојати да додатно осветли значај модернистичких елемената у прози Драгослава Михаиловића, као и његово место у српској прози друге половине двадесетог века.

Јелена ПЕРИЋ (Београд)

*Михаиловићеве драме и драматизације
на сценама београдских позоришта*

Драме су сразмерно мање познат вид стваралаштва Драголава Михаиловића, и зачуђујуће је што им се није више посветио када се има у виду чињеница да су готово сва његова дела доживела углавном врло успеле драматуршке обраде. Као драмски аутор, Михаиловић се придружио београдском кругу писаца, чији је родоначелник Александар Поповић, а коме, између осталих припадају и Душан Ковачевић и Љубомир Симовић. После великог успеха романа *Кад су цветале њиве*, аутор је по истим мотивима и под истим насловом написао и драму у два чина са епилогом. Реч је о творевини која превазилази појам драматизације, дакле о самосталном драмском књижевном делу. И ако је роман техником био ближи филму него позоришту захваљујући својим драмским особинама роман је дао писцу могућност да оствари и успешно драмско дело. Роман је објављен 1968. а драматизација се појавила 1969. године. Представа је забрањена након само пет извођења. Средином осамдесетих година двадесетог века *Тикве* су поново постављене, овога пута на сцени Народног позоришта, да би своју трећу поставку доживеле 2014. године на сцени Београдског драмског позоришта.

Ми ћемо се у раду бавити не само овим комадом, већ и сценским извођењем драме *Прођуве њију чај*, чија је премијера била у Атељеу 212 1978. године, као и драмом *Треће пролеће Светле Пејронијевића*, са Жарко Лаушевићем у главној улози. Интересантно је истаћи да су и *Прођуве* и *Пролеће* настале проширивањем приповеатака, што нас доводи до закључка да је једна од карактеристика Михаиловићевог стваралачког опуса и стална тематска и обликована аналогичност, допуњавање и претапање прозних дела.

Игор ПЕРИШИЋ (Београд)

У име чеја?

*Идеолошке и поетичке основе документарне
прозе Голи оток I–V Драгослава Михаиловића*

У раду ће се анализирати петокњижје Драгослава Михаиловића, *Голи ојок I–V*, у светлу идеолошких и поетичких погледа који стоје у подлози штива на два нивоа: 1) у име чега се дешавало искуство злочина и патње и 2) у име чега се пише сведочанство о томе. У овој документарној прози, која нема превасходну интенцију да опише идеолошку основу за прогон голооточана, већ да на првом месту понуди сведочанство живе речи некадашњих заточеника, ипак се у ауторском ставу, изношеном у фуснотама и објашњењима уз забележене исповести, примећује не сасвим кохерентна, али ипак прилично јасна визија о томе каква је била природа идеологије на основу које је осмишљен и спроведен систем социјалистичких концентрационих логора. Са друге стране, свакако нешто стидљивије, присутно је и поетичко-идеолошко промишљање у име чега се прибирају и књижевно уобличавају сведочанства и остали историјски материјал. На основу тога, одвијаће се покушај да се детектује каква је позитивна идеологија коју аутор заступа после искуства Голог отока.

Валентина ПИТУЛИЋ (Косовска Митровица)

Фолклорни подтекст у
Петријином венцу Драгослава Михаиловића

Драгослав Михаиловић је радњу романа *Петријин венац* сместио у амбијент који припада патријархалној култури. У раду ћемо показати који су облици традиционалне културе доминантни у грађењу ликова. Фокусираћемо се на основне облике архаичне свести који почивају на односу добро/зло, између чијих крајности писац ствара амбијент у којем егзистирају судбине његових јунака.

У раду ћемо показати како функционишу обреди прелаза (рођење, свадба и смрт) који се појављују у оном облику у којем су живели у фолклорној традицији. Рађање се догађа у средини у којој значајно место заузимају веровања везана за долазак детета на свет, где је посебно позиционирана жена (и она која рађа и она која надгледа рађање), док ће свадба бити измештена из традиционалног миљеа. Драгослав Михаиловић у роману примењује и поступак транспонованња обичајне праксе везане за смрт која је пропраћена низом радњи без којих, по народно веровању, душа не може да оде на онај свет. Показаћемо функцију погребних обичаја који се манифестују у односу појединца и колектива према последој човековој иницијацији. У традиционалној култури, у којој дејствују ликови, појављују се фолклорни жанрови попут бајалице, изреке, клетве, заклетве као и други облици усменог казивања, што оставља могућност интертекстуалне анализе значајне за разумевање дубљих слојева романа.

Богата фолклорна грађа у роману *Петријин венац* захтева тумачење у антрополошком и етнопсихолошком кључу, што омогућава дубље понирање у слојевитост стваралаштва Драгослава Михаиловића. Из традиционалне културе писац је преузео представу о живом и неживом свету, о видљивом и невидљивом, вештицама, животињама, биљкама, временској категорији дана и ноћи, хтонским и сакралним пределима, као и њиховом утицају на човекову судбину, што ће бити нови изазов у читању и тумачењу романа *Петријин венац*.

Горан РАДОЊИЋ (Никшић)

Приповијетке Драгослава Михаиловића – елементи његовике

У раду се испитују неке од доминанти у приповијеткама Драгослава Михаиловића, на плану тематике и на плану поступка, од прве збирке, *Фреде, лаку ноћ*, до најновије, *Преживљавање*. Посматрају се и различите везе међу приповијеткама, како унутар саме књиге којој припадају, тако и изван ње. Некад се, као у *Петријином венцу*, ствара цјелина посебног типа, вијенац приповједака. Сем тога, једна приповијетка може се трансформисати у роман, какав је *Треће њролеће*. Осим поетичких константи истражује се и одређена еволуција у Михаиловићевом приповиједању.

Тања РАКИЋ (Београд)

Сценарио Вијетнамци Драгослава Михаиловића
и филм Тамо и натраг Александра Петковића

Драгослав Михаиловић је један од оних прозних аутора који су имали среће да њихова остварења често буду предмет различитих, најчешће успешних, драмских, филмских и телевизијских адаптација и тако отворе пут до још ширег круга реципијената. Поред ових адаптација његових прича и романа и сам аутор је, попут многих других писаца своје генерације (Б. Пекић, Д. Киш, М. Ковач и др.), изворно писао за филмски и телевизијски медиј. У овом корпусу текстова издваја се сценарио *Вијетнамци*, према којем је редитељ Александар Петковић снимео филм *Тамо и натраг* (*Aller retour*) (1978). Овај прилично цењени филм, у коме играју прва имена ондашње велике југословенске кинематографије, на најпрестижнијем фестивалу некадашње државе у Пули награђен је Златном ареном управо за Михаиловићев сценарио. У нашем излагању ћемо се бавити генезом овог Михаиловићевог сценарија у ширем контексту поетике *црног таласа*. Истовремено, размотрићемо и поетичке везе између сценарија и ауторовог ширег опуса са којим дели фокусираност на антихероје и људе са маргине. Такође, анализираћемо и однос Михаиловићевог предлошка и Петковићеве редитељске реализације.

Петар РИСТАНОВИЋ (Лепосавић)

Делатност Драгослава Михаиловића
у борби за слободу изражавања под комунистичким режимом

Паралелно са књижевном каријером Драгослава Михаиловића од краја шездесетих је текао његов друштвени ангажман на отварању важних питања за српско друштво. Поред велике теме Голог отока, која је прожала велики део пишевог живота, књижевног дела и друштвеног ангажовања, донекле је остала запостављена његова борба против цензуре, за слободу мисли и изражавања. Ову борбу је водио као наградима овенчани писац, испрва кроз Удружење књижевника Србије а потом и као један од чланова Одбора за заштиту слободе мисли и изражавања. У овом раду делатност Драгослава Михаиловића у борби против цензуре биће расветљена на основу архивских и објављених извора, као и уз помоћ обимне дневничке и мемоарске литературе.

Еџа СПЕРЛИК (Познањ)

*Прошлост „у канџама стџојлаве аждаје”.
Ретџросјекџија, ретџројџојџија и сјећање на Голи ојџок
у роману Злотџори Драгослава Михаиловића*

Главни је циљ анализе романа *Злотџори* Д. Михаиловића покушај да се важној и трауматичној теми Голог отока приступи кориштењем интердисциплинарних алата попут: књижевне ретроспекџије и социолошког појма ретротопије. Ретроспекџија као видљива и значајна компонента у структури читавог Михаиловићевог романа долази до изражаја у перспективи приповједача/главног лика, који наступа у улози свједока, приказујући фрагментаризовано догађаје и људе везане уз злогласни ланац логора (архипелаг Голи), помоћу ретроспективних премјештања мјеста радње (призори из II свјетског рата, Ђуприја, оточки логори, Београд) и времена (од 1941. год. до раздобља зрелог социјализма у Југославији). Ретротопија, коју З. Бауман схваћа као дуплу негацију утопије, стално враћање у прошлост (изгубљену, отету, одбачену, али која није до краја изумрла те понављање истих повијесних грешака), антиномија је Југославије као утопије, коју голооточком темом Д. Михаиловић демонтира и демитологизира (укључујући обрачун с главним ствараоцима и властодршцима (Тито, Ђилас, Ранковић и др.). Прошлост управља не само животом и савешћу главног јунака него и надвладава опћи дискурс заједничког памћења, друштвених трауми, које су последица тоталитарног титоистичког режима, познатог под именом „социјализам с људским лицем”. Од мита о самоуправном рају до тоталитарне, опресивне дистопије – Југославија се у *Злотџорима* јавља као промашен политички пројекат (још од 1918. год.). Готово у свим земљама бивше федерације, годинама табуизирана тема Голог отока и обрачуна с информбироовцима, наметнута шутња, потискивање и стратегије прешућивања „феномена” титовских логора учиниле су од архипелага Голи ничији простор (*non-lieu, non-place* М. Augé) и непожељно мјесто памћења (*lieu de mémoire*, Р. Nora), „баштину без баштиника”. Наратив о Голом отоку постао је југославенска карика у све ширем низу појединачних прича везаних уз тзв. свјетску логорологију.

Катажина ТАЧИЊСКА (Варшава)

*(Не само) сећања.
Лојорска јџроблемајџика
у стџваралашијџу Драгослава Михаиловића*

Драгослав Михаиловић један је од најважнијих писаца и активиста српског логорског дискурса. Био је један од првих који је у своја уметничка дела укључио питања везана за логор Голи оток - теме које су претходно постојале само на маргинама историографије и књижевности. Писац се враћа питањима логора током свог целог живота, како у свом писању, тако и као активиста за права бивших затвореника. Михаиловићево дугогодишње деловање на овом пољу указује да је размишљање о логору водећи мотив у његовом приватном и професионалном животу.

Михаиловићева петотомна серија *Голи ојџок* настајала је више од 30 година. Њен значај за дискурс логора Голи оток успоређује се с улогом коју је *Архијелај Гулај* Александра Солжењџина одиграо 1918–1956 у литератури о радним логорима. Иако су оба писца била учесници догађаја, нису њихова искуства предмет описаних прича. Њихови су се радови темељили на причама других, претпостављајући да ће мноштво различитих, пажљиво прикупљених свједочанстава имати већу спознајну вредност од једног сећања.

Михаиловићево стваралаштво у контексту еволуџије проблематике логора Голи оток у Србији игра посебну улогу због дугогодишњег деловања. Циљ мог реферата је презентација рецепџије активности Драгослава Михаиловића у оквиру студија културе сећања.

Ала ТАТАРЕНКО (Лавов)

Рецепција дела Драгослава Михаиловића у Украјини

Стваралаштво класика српске књижевности Драгослава Михаиловића нашло се у средишту пажње украјинских читалаца тек почетком 21. века кад је изашао из штампе превод његовог култног романа *Кад су цвешале тикве* (2008). У славистичким круговима интересовање за његово дело појавило се знатно раније, још 80-их година 20. века, о чему сведоче радови кијевске слависткиње Ане Једлинске. У овом раду размотрићемо особености академске рецепције дела Драгослава Михаиловића у Украјини, као и кључеве његовог читања које су одбараи украјински књижевни критичари.

Милица В. ЂУКОВИЋ (Београд)

Културни обрасци и национално становиште у политичкој есејистици Драгослава Михаиловића

Имајући у виду значај идеолошко-политичког и биографског контекста за разумевање настанка и рецепције књижевног стваралаштва Драгослава Михаиловића, у раду се анализирају чланци, огледи и говори (јавна обраћања) овог аутора, како би се уочио Михаиловићев јасно профилисан културни образац и прецизно одређено национално становиште. Насупрот ауторовој склоности, о којој пише Роберт Ходел у монографији *Речи од мрамора*, да властити публицистички рад тумачи као симптом слабљења књижевне имагинације, издвајањем начела демократије и културе као врхунских вредности и националних кохезивних чинилаца („Ништа није мелемније за људску душу и нарав од културе и демократије. (...) Ништа вас пред унцима неће боље представити од културе.“), у основи Михаиловићевог културног обрасца препознаје се хуманистичко начело, док се политичка промишљања Драгослава Михаиловића, посебно тумачења идеја државе, нације, језика и културе, могу одредити као реално, објективно, разложно сагледавање друштвенополитичких прилика. У свим у раду издвојеним и протумаченим дубоко хуманистичким својствима Михаиловићеве културне идеологије препознају се квалитети имагинације, као и позитивна својства политичке, односно културноисторијске рефлексije овог знаменитог српског писца, код којег литерарни и публицистички сегмент опуса успостављају многоструке и за разумевање културног обрасца плодотворне корелације.

Валентина В. ХАМОВИЋ (Београд)

*Маргинализовани идентитети.
Приповејка „Лилика“ Драгослава Михаиловића*

У раду се бавимо проблемом обликовања идентитета у приповеци „Лилика“ Драгослава Михаиловића. Одрастање и сазревање младе десетогодишње јунакиње одвија се у социјално маргинализованој средини, чија се судбина нарочито огледа у контексту ниско постављеног породичног миљеа у коме владају анимални инстинкти и крајње банализовани односи међу јунацима, еротски огољени и танатички обојени. Бестијалност живота унутар породице иде под руку са насиљем над десетогодишњом девојчицом коју родитељи физички и ментално злостављају. У низу околности у којима се немоћно обрела, открива се унутрашњи оквир тегобног одрастања јунакиње чији је основни проблем постављен још на самом њеном рођењу, а то је управо питање њеног идентитета.

Драган ХАМОВИЋ (Београд)

*Завичајна семиоза у роману
Гори Морава Драгослава Михаиловића*

Роман *Гори Морава* протиче у евокацији детињства видно маркираног завичајним простором. У раду настојимо да сагледамо слике, појаве и фигуре, који су у призваној детињој перспективи семиотизовани, тј. задобили статус личних симбола.

Роберт ХОДЕЛ (Хамбург)

Драгослав Михаиловић – усменост у писаном медију

Вероватно најупечатљивије обележје Михаиловићевог опуса јесте широки спектар његових ликова у чије се перспективе он пребацује и у правилу се у њих уживљава. При томе, у изграђивању неке фигуре, иницирајућу улогу игра језик. Социолект Душановца нпр. звучи за аутора, како је у једном интервјуу рекао, као музика града, у којој се он поново осећа слободан, а Петријин дијалекат назива он језиком своје баке и свог детињства. Чак и у нормалној комуникацији (нпр. у интервјуу) када аутор прича о некој особи, он често заузима перспективу (чак и језички) особе о којој говори, тако да монолог поприма црте драматичног инсценирања. И Бранислав Михаиловић (син Драгослава Михаиловића) о начину стварања свога оца каже: „Понекад би га чуо како у пола гласа чита наглас текст. Када је велики магнетофон ушао у кућу почео је да снима самога себе и да после преслушава.“ Глас и усменост имају за Михаиловићево дело посебно значење. Али шта значи усменост у писаном медију? Планирани рад је посвећен двама аспектима овог питања: у историјском прегледу треба да се (по)најпре покаже како је стилизација усменог приповедања процес сталног усавршавања. А у следећем кораку желимо да на основу једне одабране приповетке покажемо како Михаиловић пише „стварносно прозу“, а да при томе не напушта своју неизговорену ауториталну интенцију.

Весна ЦИДИЛКО (Берлин)

Имаголошке сѝрукѝуре у ѝоеѝици Драгослава Михаиловића

Поетички свет Драгослава Михаиловића одликује се специфичношћу наративних захвата од којих су најпознатији укључивање технике сказа и колоквијализми и жаргон као примарне константе једног новог књижевног језика, уз преовлађујући модел приповедања у првом лицу. Иако је о књижевном делу аутора доста писано, неки аспекти остали су изван домета интересовања тумача његовог стваралаштва. Ту спада пре свега истраживање имаголошких структура као конститутивног елемента Михаиловићевих приповедака и романа. Излагање има за циљ да осветли овај аспект његовог књижевног дела, доприносећи тиме употпуњавању слике о поетици аутора

Иван А. ЧАРОТА (Минск)

Светлана ШЕАТОВИЋ (Београд)

Восірыяіііе ітворчестіва Драјослава Михаиловича в Беларусііі

Статья посвящена ряду вопросов, в совокупности составляющих обширное проблемно-тематическое поле. Отправные точки обозначились рефлексиями, которые касаются многолетних личных контактов с Драгославом Михаиловичем, а также того, что можно бы назвать координацией восприятия его творчества в Беларуси. Дело в том, что автор статьи представлял выдающегося сербского писателя читателям своей страны как критик, переводчик его произведений на белорусский язык, редактор переводов на язык русский, научный руководитель квалификационных работ студентов-сербистов по «михаиловичеведению». Изложенное в связи с этим позволило наметить выход на проблемы большего масштаба, но без претензий надлежащим образом осветить их. Так, затронут существенный вопрос о том, насколько индивидуальный опыт Д. Михаиловича и ему свойственное художественное мироотражение соотносились с эстетическими, нравственными, идеологическими и социально-политическими запросами граждан не только Югославии, но и стран социалистического лагеря в целом, в том числе Советского Союза, восточных славян в частности и белорусов конкретно. Отмечена особая значимость переводов его произведений на русский язык, а также соотнесенность с ними переводов на другие языки народов СССР. Предложена интерпретация особенностей белорусского восприятия творчества Драгослава Михаиловича. Сделана попытка объяснить некоторые существенные моменты, к числу которых относятся: программируемые реакции издателей и читателей в связи с историко-типологическими схождениями, а также спецификой содержания конкретных произведений; действие критерия «сходное – различное» при отборе текстов для перевода и публикации в Беларуси, где естественно закрепилось двуязычие при статусе русского языка в качестве объективно доминирующего, т.е. общий языковой фон составляют тиражные русскоязычные издания; соответствующие локальные сложности в пробуждении интереса к писателю, представляющему многонациональную Югославию, у обычных читателей-белорусов, а также у студенчества и литературоведов-исследователей.

Чизмаши – слом националних идеја и личних судбина

Тема ће обрадити слом националних идеја у Краљевини Југославији пред Други светски рат, разочараност носилаца националних осећања и одговорности јунака Првог светског рата. Такође, у фокусу теме биће и личне судбине јунака које се преламају са општом катаклизмом Краљевине и српског друштва у предвечерје Другог светског рата.

УЧЕСНИЦИ

др Марко Аврамовић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Дејан Ајдачић, редовни професор, Универзитет у Гдањску, Пољска
 др Јана Алексић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Милан Алексић, ванредни професор, Филолошки факултет, Београд
 мср Јелена Анђелковић, лектор, Универзитет у Хамбургу, Немачка
 др Милета Аћимовић Ивков, Београд
 др Јасмина Ахметагић, виши научни сарадник, Институт за српску културу, Лепосавић
 др Владан Бајчета, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Недељка Бјелановић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Соња Веселиновић, доцент, Филозофски факултет, Нови Сад
 др Владислава Гордић Петковић, редовни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
 др Марија Грујић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Сава Дамјанов, редовни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
 др Јован Делић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд, дописни члан САНУ
 др Дуња Душанић, доцент, Филолошки факултет, Београд
 др Мина Ђурић, доцент, Филолошки факултет, Београд
 др Владимир Зорић, ванредни професор, Универзитет у Нотингему, Велика Британија
 др Горадана Илић Марковић, Универзитет у Бечу, Аустрија
 др Владета Јанковић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
 др Слађана Јаћимовић, редовни професор, Учитељски факултет, Београд
 др Јелена Јовановић, ванредни професор, Филозофски факултет, Ниш
 др Бојан Јовић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд

мср Милица Кецојевић, асистент, Филолошки факултет, Београд
 др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
 др Горан Коруновић, доцент, Филолошки факултет, Београд
 др Ивана Кроња, редовни професор, Висока школа ликовних и примењених уметности, Београд
 др Сања Мацура, редовни професор, Филолошки факултет, Бања Лука
 др Ивана Медић, виши научни сарадник, Музиколошки институт САНУ, Београд
 др Радивоје Микић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
 др Александар Милановић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
 др Јелена Милинковић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Снежана Милосављевић Милић, редовни професор, Филолошки факултет, Ниш
 др Милица Мустур, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Ана Наумова, доцент, Државни универзитет, Минск, Белорусија
 др Часлав Николић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
 др Силвија Новак Бајцар, ванредни професор, Јагелонски универзитет, Краков, Пољска
 мср Моника Новаковић, истраживач сарадник, Музиколошки институт САНУ, Београд
 др Марко Недић, научни сарадник, Београд
 др Кристијан Олах, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд
 др Јелена Панић Мараш, ванредни професор, Учитељски факултет, Београд
 др Михајло Пантић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
 др Зоран Пауновић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд, Филозофски факултет, Нови Сад, дописни члан САНУ
 др Јелена Перић, доцент, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд

др Игор Перишић, виши научни сарадник, Институт за књижевност и уметност, Београд

др Валентина Питулић, редовни професор, Филозофски факултет, Косовска Мистровица

др Тања Ракић, доцент, Филолошки факултет, Београд

др Петар Ристановић, научни сарадник, Институт за српску културу, Лепосавић

др Ева Сперлик, Универзитет Адам Мицкијевич, Познањ, Пољска

др Ала Татаренко, редовни професор, Универзитет Иван Франко, Лавов, Украјина

др Катажина Тачињска, Универзитет у Варшави, Пољска

др Милица Ђуковић, научни сарадник, Институт за књижевност и уметност

др Јустина Фудала, Универзитет у Вроцлаву, Пољска

др Роберт Ходел, редовни професор, Универзитет у Хамбургу, Немачка, инострани члан САНУ

др Валентина Хамовић, ванредни професор, Учитељски факултет, Београд

др Драган Хамовић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд

др Весна Цидилко, редовни професор, Хумболтов универзитет, Берлин, Немачка

др Иван Чарота, редовни професор, Државни универзитет, Минск, Белорусија, инострани члан САНУ

др Светлана Шеатовић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност, Београд

